

טיול לא-מאורגן אל העבר

**גוסטב לאנדאואר:
כתבים ומכתבים,
1900-1919) מבוא
והערות: אברהם
יסעור; הוצאת
"אלף" וספרית
פועלים; 1982;
303 עמ'.**

כמעט שאינני יכול לחשוב על דמות פוליטית, החיה עמנו כיום, אשר תשאיר אחריה עיזבון ספרותי בעל ערך, כלומר כזה שלא נכתב ע"י עיתונאי-חצר או, לחילופין, שלא יאבד מערכו החברתי, הפילוסופי או הספרותי בתוך שנים מעטות. זהו אחד המישורים בהם מהלך עלי העבר קסם: אני מתגעגע אל ימים אחרים, בהם היו הפוליטיקאים אנשי-רוח, אשר חזקה עליהם שפעילותם הציבורית הושפעה, ואפילו הודרכה, על-ידי צער-העולם שהכביד על נפשם.

על רקע זה ניתן לומר, שערכה הספרותי של אסופה זו, הכוללת בתוכה מאמרים, ביקורת ספרותית, מיכתבים והרהורים על דברים שבנפש, נובע בעיקר מכך שהיתה בעת כתיבתה בעלת שליחות חברתית, ונעדרת יומרה ספרותית.

גוסטב לאנדאואר (1870-1919) נחן, כפי הנראה, בשילוב האופייני כל-כך לאותם ימים: צורך השכל הישר עם המחשבה הרומנטית; ואולם, הכשלה, שעמדה בדרכם של אחרים מבני דורו: הישתלטות הרומנטיקה על כושר הניתוח המפוכח של התרחשויות הסטוריות, אינה מנת חלקו: בחיבורו המרתק (והנחשב לחשוב שבין כתביו), "המהפכה", הוא מביע דעה מאוזנת ומפתיעה על המהפכה שהתרחשה באותם ימים ברוסיה. על אף היותו סוציאליסט נלהב, אין הוא מתעלם מתופעות הלוואי ההרסניות של התהליך ההסטורי ומן ההשפעה הקטלנית שנודעת לו, כמעט תמיד, על הפרט. לאנדאואר מקיש ישירות מן העיוותים שייצרו מהפכות קודמות, בעיקר המהפכה צרפתית, על המהפכה הסובייטית, הנמצאת בחיתוליה. אבחנותיו הופכות מסעירות ממש, אם נביא בחשבון שהמאמר נכתב בשנת 1908, וכי חלק מן ההנחות שבו לא התגשם אלא בימי הטיהורים הגדולים של סטאלין.

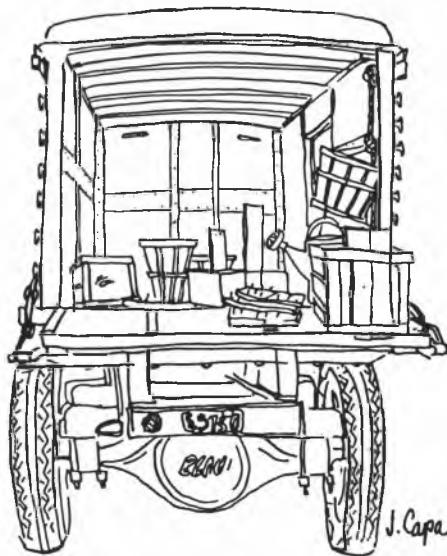
שני מאמרי-הספרות המופיעים באסופה זו דנים ב"מיניאטורות הסטוריות" של סטרינדברג וב"הסוחר מוונציה" לשייקספיר. הם מאופיינים בראייה חדה ועשירה של פני הדברים ובעמקות רבה. לאנדאואר אינו מסתפק בניתוח הטקסט או בפירושו. הוא שואף להביא את הרעיון המובא בו אל המישור האוניברסלי ("הסוחר מוונציה" והלאומי-אקטואלי או המעמדי-אקטואלי ("מיניאטורות הסטוריות"). התייחסותו אל "הסוחר מוונציה" לא איבדה מליחה גם כשהיא נקראת היום, והמניפולציות שהוא עושה ב"מיניאטורות הסטוריות" לוקות בעיני בן-דורו רק בחסר הבלתי-נמנע של דברים שנכתבו בסיטואציה הסטורית שונה מזו שאנו חיים בה. משעשעים ומאלפים במיוחד הם המכתבים שכתב לאנדאואר לבני דורו, בהם מרטיץ בובר, מקס נטלאו, יוליוס באב (ידידו) ובתו — שארלוטה לאנדאואר. מכתביו אל זו, האחרונה, ימצאו, לדוגמה, דרך אל ליבותיהם של מציענים הסטוריים (דוגמת כתב שורות אלה) אשר יאהבו גם את המכתב אל מרגריטה פאזר-הדרגר, אהובתו של לאנדאואר, שחיבתו אליה מבצבצת מבין השורות היבשות, הדנות בחילוקי-הדעות המקצועיים והאידיאולוגיים שבין השניים.

מרתקים מבחינה אחרת הם חילופי-המכתבים בין לאנדאואר ונחום גולדמן. הן משום העובדה שאחד המכתבים המעורבים היה בין החיים עד לפני זמן לא רב, והן משום שמכתבים אלה הם הנקודה היחידה באסופה כולה בה מגיע לאנדאואר לכלל התייחסות קונקרטית להתיישבות הציונית בארץ-ישראל. (אף כי, לאכזבתי, אין הוא מביע דעה בנוגע לסתירה הקיימת, לכאורה, בין התפיסה הלאומית שביסוד הרעיון הציוני ובין התפיסה המעמדית-אוניברסליסטית, שמכוחה מתקיים הרעיון הסוציאליסטי).

כאן אולי המקום להודות, כי משהתחלתי בקריאת אסופה זו של כתבי לאנדאואר קיוויתי, מתוך תמימות און, אולי, בורות, למצוא בהם את שרשיה של הדילמה דלעיל, הדילמה של הציונית הלאומית לעומת הסוציאליזם המלווה אותה ואת רוב החברים בה כמעט למן תחילת-הדרך, ללאנדאואר נודעה השפעה לא מבוטלת על תנועת השומר הצעיר וגם אלמלא כך, ברי כי הדור בו חי ופעל הוא היחיד העשוי לספק את התשובה באשר למקורה של דילמה זו, היקפה ומידת עמקותה. אפשר שעריכתה שיטתית יותר, מגמתית ומכוונת של אסופה זו, יכולה היתה להביא לכך שקורא מן ההדיוטות, שלא נחן בכלי-ניתוח הסטוריים מקצועיים, יוכל להתרשם ממכלול החומר ולהקיש ממנו על חיינו כאן ועכשיו.

לסיכום, זהו טיול לא מאורגן ביותר, אך מלהיב ומעניין ב"עולם של אתמול", הרווי אידאולוגיה צרופה, רומנטיות רעיונית ועמקות מחשבה, הנדירים כל כך בעולמנו אנו.

אמנון ז'קונט

► 66 ה"בונד" ב-1917

האהדה של המוני פועלים וחייילים. מהלך המאורעות מוכיח, כי הבולשביקים יכסאו את שאיפתם הספונטאנית של המוני הפועלים, החייילים ואולי גם האיכרים.

אפילו מנהיג הימין, ראפס, הזהיר: "כל אויבי ההתקוממות יתלכדו עתה מסביב לממשלה הזמנית הלוחמת בהתקוממות". מָדָם, שגם הוא יצא נגד תפיסת השלטון על-ידי הבולשביקים, אמר עם זאת: "צריך להודות, כי ההתקוממות הבולשביטית... היא אולי הדרך היחידה להצלת המדינה והמהפכה."

כיצד יש לנהוג במצב החדש? בקרב ה"בונד" שררה מבוכה. בוועידתו השמינית גרסו ליכר ואחרים, כי "עלינו לסרב להשתתף בהתארגנות המשטר". אבל סניפים כמו אודסה ויקטרינוסלב החליטו לפעול בצוותא עם הבולשביקים. בבוכריסק עברו 50 בונדאים הישר אל הבולשביקים.

התגברות הנציאנאליזם באוקראינה והשלום הנפרד שחתמה ה"ראדה" עם גרמניה הביאו בעקבותיהם תופעות אנטישמיות ובמהרה גם פראות ביהודים. זה עודד את היהודים עוד יותר, "להתקרב מבחינה פסיכולוגית אל הבולשביקים", כפי שעשו זאת פועלי קייב. עד מהרה "הביא גל הפרעות בעקבות חילות פטליוורה וההתערבות הזרה לידי כך, שהיהודים ראו בצבא האדום את מגיניו, בייחוד משפנה בכל החומרה נגד הפרעות."

גלברד מוסר, כי ה"בונד" החל מתפלג לשלושה זרמים: השמאל המונהג על-ידי אברהם חפץ הזדהה, בייחוד בקייב, עם הבולשביקים. הסיעה המרכזית שהתלכדה מסיב לראפס אמנם מתחה ביקורת על הטקטיקה הבולשביטית, אך לבסוף עברה גם היא לעמדת השמאל.

רק הימין בראשותם של לטבק וליכר דחה זאת מכול וכול.

משפלש הצבא הפולני, לרוסיה הלבנה, התחוללו גם שם פרעות. בכינוס ה-12 של ה"בונד", באפריל 1920, נפלה ההכרעה. נתקבלו הצעות השמאל, ורק הימין עזב את הכינוס. ה"בונד" הקומוניסטי, ה"קומבונד" ניצח; ה"בונד" הסוציאלי-דמוקראטי נעלם תוך שנים מעטות. בהתאם למסורת גרס השמאל עצמאות בארגון, בהסכרה ובתעמולה, וכן אוטונומיה בחינוך ובתרבות. המפלגה הבולשביטית גילתה נכונות ללכת לקראת חלק מתביעות אלו, וזאת הודות למיפנה שחל בדעתו של לנין בעניין זה ב-1914 לעומת העבר. ב-1903 עוד גרס: "רעיון לאומיות היהודית נושא בגלוי אופי ריאקציוני לא רק אצל מצדדי העקיבים (הציונים) אלא גם אצל אלה המנסים להתאימו לרעיונות הסוציאלי-דמוקראטיה, כי הוא יוצר הלך-רוח עויין לטמיעה, רוח של גטו."

ב-1914 שינה לנין את דעתו והצהיר כי "שום לאומיות ברוסיה אינה כה משועבדת ונרדפת כמו היהודים". כך נתאפשרה הקמת הקומויסאריאט לעניינים יהודיים, ב-21 בינואר 1918, ופגישות מנהלו שמעון דימנשטיין עם נציגים יהודיים, בולשביקים, ושאנים בולשביקים לניהול חיי היהודים ופיתוח חיי התרבות שלהם.

ביום, פרק-זמן זה נסתיים לבסוף, כידוע, ואף "הסקציה היהודית של המפלגה הקומוניסטית (יבסקציה)" פוזרה וחבריה נדרפו ונרצחו בעידן סטאלין.

נמסר כאן, בקווים כלליים, עיקר תוכנו של הספר, כי הרי רבים לא יוכלו לעיין בו כל עוד אינו מודפס בעברית. מובן כי הספר עשיר הרבה יותר — ומי שבכוונו להתגבר על קשיי השפה הזרה, מן הראוי כי יעשה זאת: יתגלה לו פרק חשוב מאוד ממקורות תנועת הפועלים שלנו.

יעקב זילבר

► 64 'מחזה לשחקן יחיד'

ישנם בשירים ביטויים של יאוש ואכזבה מהקיים — "רציתי להיות לחם / אש ואפלה / להיות אור / ואדמה שחורה / אך מה אני?" (עמ' 22); קו של עצב משוך על השירים. אשר לתיאורי הרגשות והתחושות — אלו לפותים-תדיר בדימויים פשטניים מדי, עם נטיה לגלוש למטבעות לשון שחוקות, כמו: "אי-אפשר להיכנס פעמיים לאותו נהר..." (עמ' 25). למרות התפאורה החדגונית, דלת השוניים, יש תקווה ואופטימיות בשירים — "...מתחת לכל האפולוליות / הנערמות / פועם לוכן / ואפילו לי, ודווקא לי / הוא יתגלה..." (עמ' 3). מספר מוטיבים חוזרים ונשנים בשירים — אדמה, כסמל לבריאות שורשית ופשוטה, מים — ערגה וכיסופים, בעיקר תיאורי אוקיינוסים — להדגשת אינסוף המרחקים ששורעים בין המשוררת לבין מושאי אהבתה ותשוקותיה.

השירים, שהם כהירים וקליטים מאד, נוטים למסבירנות יתר, היוצרת לאות בקורא ומקטינה מערך האמירה השירית, שחיסכון מילולי יתכן והיה מוסיף לה נופך ועמקות.

המיקצב, ברוח השירים, הוא חגיגי, מוטעם וצפוי מאוד. אין כמעט שבירות של קצב, למעט מספר שירים מינימליסטיים יותר.

ניכר במשוררת, שהיא מודעת לחדגוניות נופיה, אך לא מסוגלת להיחלץ ולהרחיב את היריעה למצב בו לא ישאו עוד שיריה אופי של 'מחזה לשחקן יחיד' (עמ' 45).

ענת גורל